

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2007 GRUODŽIO 15 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 243 (43)

Pastabos pačiam sau

Lietuviai grįžta namo!

Š.m. lapkričio 16 d. vienas lietuvis jau sugrįžo. Sugrįžo leisgyvis, kruvinomis kojomis, nes devynias paras ėjo pėsčiomis iš Leipco į Antašavos kaimą Kupiškio rajone. Kišenėje turėjo pasą ir šimtą eurų, o Leipce atsidadė atsilikęs nuo autobuso, vežusio Lietuvos ūkininkų delegaciją į žemės ūkio parodą Hanoveryje. Atsidūręs svetimoje žemėje vienai vienas, mokėdamas tik lietuviškai, 41 m. ūkininkas Saulius M. sakosi neišdrįsęs niekur kreiptis pagalbos ir patraukęs namo, orientuodamasis pagal saulę ir žvaigždes.

Apie tai sužinoję iš spaudos, tautiečiai pratrūko komentuoti ūkininko iš Antašavos nuotykių. Seniai visiems buvo taip nuoširdžiai linksma. Prisijuokiau ir aš, skaitydama interneto komentarus. Atsiskleidė plati tautinio mentaliteto panorama – sakyčiau, net gana simpatiška: be pykčio, įtūžio, be nešvankybų, su sveiko humoro jausmu, politine nuovoka, psichologiniu pastabumu. Pažerta daugybė juokų ir pasišaipymų. Keliautojas lyginamas su Odisėju, Daukantu, Lomonosovu, su kareiviu, nužygiavusiu iš Stalingrado į Berlyną, jis vadinamas *akmens amžiaus asilu, runkelių runkeliu, lietuviškuoju Forest Gump*, jį siūlo rinkti Metų žmogumi, klausiamas, ar tą ūkininką Prunskienės delegacija vežė kaip parodos lankytoją, ar kaip eksponatą? O gal jis praėjo mokymus teroristų mokykloje, kad toks išstvermingas? Sako: *Dar gerai, kad į tą pusę pataikė, o būtų ėjęs, ėjęs, Atlantą prijėjęs, o portugališkai nemoka... Laimė, kad ne iš Airijos ar Anglijos ėjo – būtų tekę vandenyje maudytis... Herojui nešykštima patarimų: Tupėk su vištom ant laktos ir daugiau nekelk kojos iš vištėdės... Nedaryk Lietuvai gėdos! Daugelis komentatorių jaudinasi dėl tarptautinio Lietuvos prestižo: Per savo veiksmus visą Lietuvą sarmatija... Turbūt jau ir BBC rodo?... Ką man pasakyt norvegams, bliamba, jau klausia, dar tyliau... ką daryt, patarkite? Įsižiebia ir amžini lietuvių ginčai. Žemaitis klausia: I kor tokei liorbe veisas? Kor tas Kupiškis rondas? Jaučio tekra ne Žemaitijoje... Aukštaitis įsiterpia: Aišku suvalkietis – sutaupe 100 eurų... Vienas „erelis“ suniekina dienos didvyrį: Rado kuo pasi-girti. Aš prieš kelis metus iki Barselonos per 4 dienas numyniau visai be pinigų. Grįžau po 1,5 metų ir dar su Boingu (deportas). Ne-trūksta ūkininkui nuo Kupiškio ir gerbėjų: Jėga! Tikri lietuviški genai išlindo!... Ne iš kelmo spirtas – iš mėnulio nudribęs... Šau-nuolis – neverkia, nedejuoja, o ir namo stepas po stepo kelią ran-da... Kas bus, kas nebus, bet lietuvis nepražus! Neapseinama ir be politikos. Įžvalgieji rašo: Dabar aišku, kas renka valdžią Lietuvoj. Užtat tokią ir turim... Va, šitokie balsuoja už Paksą ir Uspaski-chą...*

O kiek tokių ūkininkų dar klaidžioja po Europą, – atsidūsėja vienas. Kitas skelbia optimistišką prognozę: Visi broliai lietuviai pareis, ir runkeliai, ir daug „uždirbė“ mokslininkai, visi paklydę leipciuguose suras kelią į savo kupiškius.

Aš pasirašau po šiais viltingais žodžiais. Pasirašykite ir jūs.

Gražina Mareckaitė

Audroniaus Žygavičiaus nuotrauka

Prieškalėdžio metas. Vilniuje, Katedros aikštėje, stovi išdidi, lyg pirmoji baliaus dama, Kalėdų eglė, pasidabinusi krinolinu, žybciojančiu ilgom ir trumpom, baltom ir įvairiaspalvėm lempelių kaskadom. Užvertę galvas aukštyn į laibą viršūnę, kurioje baltas angelas, žiūrėdamas į Varpinę, pučia trimitą, aplink eglės kojas trina vaikai ir suaugusieji.

Ant viso Vilniaus miesto kranta rudeniška švelni migla, lyg būtų ne gruodis, o spalio vidurys. Migloje skęsta atnaujinto Gedimino prospekto žiburiai, susimirkčiojantys tik jiems vieniems suprantamais signalais. O virš Pilies gatvės siūbuoja vėjuje po tris keturias išsirikiavusios Kalėdų žvaigždės. Vilniaus mūrų „bromos“ apjuostos eglėšakių ir linksmai mirkčiojančių lempelių girliandomis. Kiemų gilumoje, langų vitrinose švyti didelės ir mažos eglaitės, kalėdiniai vainikai, žvakidės su Advento žvakėmis. Vilnius laukia Kalėdų. Kalėdų laukia visa Lietuva.

Kitame numeryje:

- Arkivyskupo A. J. Bačkio kalėdinis žodis.
- Justino Marcinkevičiaus eilėraščiai.
- Prano Gailiaus paryžietiški pamąstymai apie dvi Lietuvos.
- Giedrės Jankevičiūtės svarstymų apie LDD tąsą.

Redaguoja Aldona Žemaitytė

aldaze@gmail.com

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Gražina Mareckaitė. Lietuviai grįžta namo!
- 2 psl. Giedrė Jankevičiūtė. LDD ne per nacionalinio atgimimo prizmę.
- 3 psl. Pranas Visvydas. Tegu tik sukasi malūnėlis.
- 4 psl. Benas Urbutis. Dvi itin palankios kritikų nuomonės apie išskirtinę poeziją.
- 5 psl. Liūnė Sutema. Eilėraščiai.
- 6 psl. Romualdas Kriaučiūnas. Juozas Prunskis mūsų kultūros istorijoje.
- 7 psl. Ona Voverienė. Po Moters ženklų.
- 8 psl. Jolita Kavaliūnaitė. Deganti žemės žvaigždė.

...Ne per nacionalinio atgimimo prizmę

GIEDRĖ JANKEVIČIŪTĖ

Apie Lietuvos dailės draugiją (LDD) parašyta palyginti daug. Faktografiniu požiūriu turbūt neaplenktas Jono Umbraso tekstas kartu su Egle Kunčiūviene parengtoje knygoje „Lietuvių dailininkų organizacijos 1900–1940“ (Vilnius, 1980), o konceptualumu išsiskiria Laimos Laučkaitės įžvalgos jos monografijoje „Vilniaus dailė XX a. pradžioje“ (Vilnius, 2002). Abiejų studijų autoriai visą dėmesį sutelkia į draugijos indėlį, skatinant lietuvių kultūrinį judėjimą.

Be abejo, nacionalinės dailės ugdymas bei populiarinimas ir buvo pagrindinis LDD tikslas, draugijos veiklos šerdis. Juk LDD globojamos dailės tuo metu, kai susikūrė draugija, nerepresentavo daugiau niekas – jokia dailininkų grupuotė ar organizacija, mokykla, galerija ar muziejus. Vilniaus dailininkų draugija, kuriai

priklausė Čiurlionis, Rimša ir Žmuidzinavičius, pradėjo veikti tik nuo 1908 m.

Laima Laučkaitė vienoje iš radijo laidų, skirtų Pirmosios lietuvių dailės parodos 100-mečiui, vaizdžiai prilygino pirmąją lietuvių dailės parodą ir jos išdavoje atsiradusią draugiją „mažam stebuklui“, priminusi klausytojams, kad XX a. pradžioje Vilniuje negyveno nė vienas lietuvių kalba kalbantis dailininkas ir tik truputį daugiau kaip du procentai miesto gyventojų laikė save lietuvišiais.

Atmetę nacionalinį aspektą, galime analizuoti draugijos veiklą platesniame kontekste ir pasižiūrėti, kuo mūsų draugija buvo panaši ir kuo skyrėsi nuo kitų dailės rėmimo draugijų. Lietuvių dailės draugija buvo palyginti vėlyva tokio pobūdžio organizacija. Ieškodami jai giminingų draugijų, pirmiausia prisimename lenkų *Zachęta* (išverstas į lietuvių kalbą – paraginimas, kvietimas), nuo 1860 m. veikusią Varšuvoje ir gerai žinomą Lietuvos veikėjams. Iš 234 šios draugijos narių jos veiklos pradžioje dailininkų buvo 70. Visi lenkai. Šešeriais metais anksčiau austrų valdomoje Galicijoje pradėjusi veikti Krokuvos Dailės bičiulių draugija – *Towarzystwo przyjaciół sztuk pięknych* – iš pradžių vienijo vien dailės mėgėjus bei rėmėjus (dailininkų tarp jos narių nebuvo), o jos parodose vyravo ne lenkų kilmės dailininkų, bet iš užsienio kviestų autorių kūriniai. Palyginimui: LDD iš pradžių priklausė 15 narių. Dailininkai Čiurlionis, Daugirdas, Rimša, Stabrauskas, Žmuidzinavičius priimti garbės narių statusu. Bet grįžkime atgal į Rusijos imperiją, į jos pakraščius.

Peterburgo valdžios finansuojama suomių dailės draugija buvo įsteigta 1846 m. Jos veiklos

pradinį etapą apvainikavo 1887 m. pastatyti meno namai *Ateneum*, kuriuose tilpo Piešimo ir Taikomosios dailės mokyklos, taikomosios dailės muziejus ir suomių dailės draugijos rinkinių galerija. Antrojo pasaulinio karo išvakarėse iš šių institucijų išaugo Suomijos nacionalinė galerija ir Helsinkio dailės akademija. Dailės rėmimo judėjimas XIX a. pabaigoje pasiekė visus bent kiek kultūrinių ambicijų turinčius Rusijos miestus ir buvo artimai susijęs su nacionalinės tapatybės paieškomis ir siekiu ją įtvirtinti. Pavyzdžiui, Tiflise nuo 1873 m. veikė Gruzijos dailės rėmimo draugija. Jos pajėgos buvo silpnokos, tad 1877 m. Gruzijos dailės rėmėjai susijungė su Gruzijos muzikos rėmėjais. Padidėjusi organizacija, pasivadavusi Gruzijos meno rėmimo draugija, išlaikė 1874 m. įsteigtą Piešimo mokyklą, rengė pa-

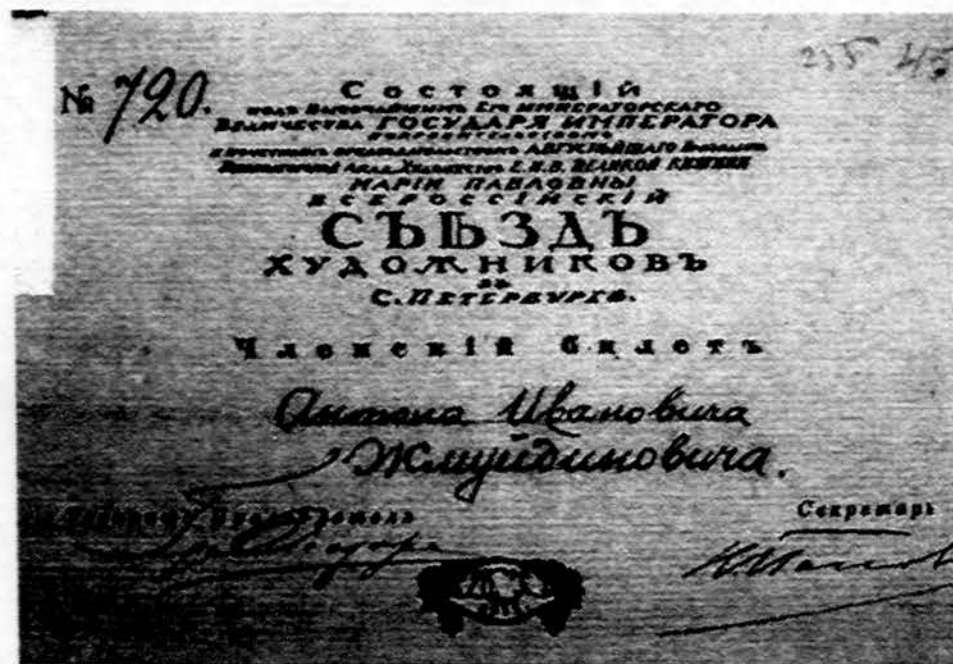
rodas. Tbilisio Piešimo mokykla nuo 1907 m. iš imperijos izdo per Peterburgo dailės akademiją kasmet gaudavo maždaug 2 tūkst. rublių subsidiją. 1912 m. pabaigoje prie draugijos susikūrusi paveldo grupė pradėjo kaupti informaciją apie Kaukazo meno paveldą ir rinkti eksponatus būsimam muziejui.

Atkreipčiau dėmesį į nacionalinės dailės rėmimo draugijoms būdingą specialų dėmesį taikomajai dalei ir amatams, sutapusį su vakarietiško *Arts and Crafts* judėjimo banga bei kraštotyros populiarėjimu. Ypač šiomis sritimis domėjosi organizacijos, atsiradusios po 1900 m., kaip mūsų dailės draugija. Amatų rėmimo judėjimas paveikė ir kai kurių anksčiau susikūrusių dailės rėmimo organizacijų veiklą. Dažniausiai buvo derinamas tradicinės dailės pavyzdžių rinkimas, pirminis tyrimas ir amatų specialistų rengimas.

Būdinga dailės draugijų veiklos sritis buvo ir dailės profesionalų ugdymas. Daugiataučiam Vilniuje šios užduoties ėmėsi ne Lietuvių dailės draugija, bet jau minėta, nuo 1908 m. veikusi daugiataučė Vilniaus dailininkų draugija, grindusi savo veiklą ne nacionaliniu, bet profesiniu pagrindu. Centralizacijos principu valdomoje Rusijos imperijoje visas rimtesnės dailės mokyklas prižiūrėjo Peterburgo dailės akademija. Ji rūpinosi Vilniuje veikusia Piešimo mokykla, žinoma pagal jos ilgamečio vadovo Ivano Trutnevo pavardę. Peterburgo dailės akademija buvo oficiali Vilniaus dailininkų draugijos globojamos Aukštesniosios dailės mokyklos prižiūrėtoja. Pastaroji įstaiga buvo atidaryta 1913 m. Jos direktoriumi paskirtas aktyvus Vilniaus dailės draugijos narys, rusų kilmės tapytojas Ivanas Rybakovas.

Švietimas buvo svarbi, tačiau gana specifinė dailės rėmimo draugijų veiklos sritis. Prisiminkime, kad daugelis lietuvių kilmės dailininkų vyko studijuoti į Peterburge veikusią Imperatoriškosios draugijos dalei skatinti piešimo mokyklą. Joje dailės pagrindus įgijo Paulius Galaunė, Vilijus Jomantas, Jonas Mackevičius, Adomas Varnas ir Juozas Zikaras, vėliau pratęsęs studijas Peterburgo dailės akademijoje.

Akivaizdu, kad nuo XIX a. pradžios, o ypač vidurio Rusijos imperijoje, ne tik centre, bet ir periferijoje, vyko procesai, analogiški tiems, kurie nuo XVIII a. pabaigos, išaugus buržuazijos visuomeninei įtakai,

Antano Žmuidzinavičiaus nario bilietas Rusijos dailininkų suvažiavime.

sumenkus tradicinių dailės mecenatų – kilmingų didikų ir Bažnyčios – galiai, esmingai keitė Vakarų Europos dailės gyvenimą ir jį užtikrinančių įstaių bei organizacijų infrastruktūrą. XVII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje didžiosiose Europos valstybėse kūrėsi draugijos, užtikrinančios dailininko ir kliento kontaktą per parodas, konkursus, loterijas. Visų šių draugijų uždaviniai ir struktūra panašūs, nes tikslas tas pats – dailininkai veikia drauge su dailės mylėtojais, kad padėtų pagrindus kiek įmanoma glaudesniems ryšiams su visuomene. Dėl to buvo kaupiamos lėšos, statomos parodų salės, galerijos, muziejai, leidžiama specializuota spauda (plakatai, katalogai, knygos apie dailę, periodiniai leidiniai, atvirukai, reprodukcijos). Naujų brojų šių draugijų veiklai suteikė Dailės ir amatų sąjūdis, skatinęs susirūpinti taikomosios dailės rėmimu bei tradicinių amatų ugdymu. Tai suartino dailės rėmimo ir kraštotyros veiklą. Dar viena aplinkybė, veikusi draugijų kūrimąsi, – dailės akademijų irimas ir būtinybė kurti naują dailės švietimo sistemą. Iš pradžių tai reikalavo aktyvaus visuomenės dalyvavimo, nes reikėjo lešų paremti naujovėms, kurių neskubėjo pripažinti oficiali valdžia.

Nukelta į 3-a psl.

Petro Rimšos atviraiškis.

Amando Ragauskio nuotr.

Tegul tik sukasi malūnėlis

PRANAS VISVYDAS

Hollywoodo rašytojams streikuojant, Los Angeles lietuvių scenoje pasirodė nauja dramaturgė Justina Grumšlytė, vos perkopusi 23-ejus. Jos teatras pavadinimu „Just millin' around“ (lietuviškai būtų – sukaliuojamasis, bindzinėjimas), suvaidino vieno veiksmo pjesę „Du-2“ Šv. Kazimiero parapijos salėje lapkričio 17 ir 18 dienomis, vakare ir po pietų. Pjesę parašė, režisavo ir Žmonos vaidmenį atliko ji pati. Vyro vaidmeniui pasikvietė prityrusį aktorį Amandą Ragauską. Taigi įvyko naujo veikalo premjera. Ir „Just millin' around“ idioma čia tapo besisukančiu malūnėliu – siekiamos idilijos simboliu.

Prieš pradėdamas megzti savo kuklią nuomonę, trumpai apibūdinsiu pastarųjų metų Los Angeles lietuvių sceninę veiklą. Dramos sambūris su režisieriumi Algimantu Žemaitaičiu per pusantros metų vos išjodino J. Tuopos komediją „Reikia arklio“. Kitas teatras „Sezono pauzės“, vadovaujamas režisieriaus Alekso Mickaus, savo neapmokamos energijos toną sukiojo į Cervantes šedevrą „Don Kichotas“. Pasitelkęs Pulgio Andriūšo vertimą, jis parašė scenarijų, režisavo ir įsijausdamas vaidino Liūdnojo vaizdo riterį lamanšietį, įjodinėdamas ant virš galvos pripūsto Rosinanto. Publika liko abejinga. Gal, perredaguota ir apgenėta, ši groteskinė drama vėl atsidurs scenoje?

Darbavosi ir Amando Ragauskio teatras – ART, originaliai sumeistravęs kelis renginius su poezijos skaitymais, kvietęs aktorius monospektaliams iš Lietuvos. Visa tai pagirtinas dalykas. Scena lie-

tuviams yra bene svarbiausia kultūrinė pramoga. Ne ekraninė, bet gyva vaidyba ir lietuvių kalba narpiojant įvairius gyvenimo mazgus.

Todėl Justinos Grumšlytės premjera yra itin sveikintina. Pradžiai užtenka ir vieno sodraus veiksmo. Išangoje „išgirdau“ iš duslaus garsintuvo skaitomą lyg ir paskaitą. Turiu atsiprašyti, ne daug tesupratau. Bet tai garsintuvo ir mano ausies įtaiso kaltė, ne skaitovės.

Abejoju, ar ši pjesė vadintina tragikomedija. Nėra joje nieko tragiško. Laikui bėgant, dviejų sutuoktinių kasdienybėje įsigali bodėjimasis, banalumas, tvanka ar vėsa, tarpusavio supratimo ir meilės stoka, prasideda įtarinėjimai, nusiivylimas, ginčai. Pasaulyje dažna fabula. Godas. Žinoma, būna šviesesnių dienų. Tada laimės malūnėlis – šios pjesės emblema – ima suktis.

Dėl visa ko pacituosiu pačios autorės J. Grumšlytės kur kas tikslesnes mintis programoje: „Tai dviejų žmonių istorija, sukelianti daug abejonių, daug klausimų, neapykantos ir meilės. Subtili gyvenimiška drama, leidžianti išgyventi visus žmogiškus jausmus. Vyro ir moters konfliktai, absurdiškos situacijos su komiškais elementais – amžini ir nesikeičiantys, todėl daugelis iš Jūsų atpažinsite ir save, tarsi žiūredami į veidrodį. Apsupti vienas kiti leidžiasi į pavojingą kelionę – į TEN, kur slypi atsakymai, tikėdamiesi išsilaisvinti iš lemtinųjų būsenos. (...) Kalba ir vaizdas spektaklyje, tarsi užkoduoti... ar išsilaisvinimas iš savęs paties tikrai veda į TEN, kur visi trokštame būti – absoliučioje IDILJOJE? Pažvelk į veidrodį... ar pamatei save?“

Prie šių minčių nedaug ką galėčiau pridurti. Jų gyvavimas žmonijai, matyt, yra būtinas. Jos buvo itin dažnos XIX amžiaus pabaigos ir XX a.

dramaturgijoje. Veikėjai gyvena iliuzijomis. Jie trokšta išsiveržti iš bet kokios pilkos gyvenimo kasdienybės, iš įdiržusių įpročių. Iš stingulio. Blogiausia, kad ir tie veidrodžiai daug kam nėpasako tiesos. Kartais jie yra gaubti, iškreipiantys realybės vaizdą.

Palikęs metafiziką metafizikams, manau, jog tai yra evoliucinė psichės būtinybė – tobulėti. Malūnėlis protarpiais privalo suktis. Beje, Justina, gimusi Biržuose, yra baigusi Muzikos ir teatro akademiją Vilniuje. Vienerius metus vaidino Šiaulių dramos teatre. Jai gerai pažįstamos teatro idėjos bei temos, pagrįstos humanistika.

Jos pjesės „DU-2“ stiliuje yra apščiai absurdo teatro bruožų: keisto išdaigavimo, banalių frazių, girdimų iš Vyro (A. Ragauskio) lūpų. Jame įkūnytas neprimatantis slunkius, užuodžiantis vandens švarumą iš kvapo, karts nuo karto girdintis praskrendantį malūnsparnį. O jo Žmona (J. Grumšlytė) yra poetiškai nusi-teikusi svajotoja, pilna energijos kaitai, džiugesiui. Jūdviejų elgsenoje ir pokalbiuose, net ir kivirčiuose, išlaikomas oficialus padorumas: juk vaidinama parapijos valdose. Nūdieniai avangardinio teatro kritikai Lietuvoje visa tai pavadintų šventuoliška žodžių mankšta, kurioje keiksmazodis, kaip riebalas, kenkia sveikatai. Erotiškiausia mizanscena – jiems suar-tėjus, Jis laiko rankas ant Jos, vil-

kinčios raudoną suknelę, krūtinės. Juk jie – vyras ir žmona.

Scenovaizdis paprastas: dvi originalios kėdės. Kairėje įsitaisęs Vyras. Dešinėje – Žmona. Ant Žmonos kėdės aukšto atlošo viršuje pritvirtintas baltas malūnėlis, besisukantis, kai namuose viešpatauja santaika. Scenovaizdį sumanė dailininkas Sigitas Šniras, dailidės darbą atliko Arūnas Brazdžionis. Minimalu, tikslinga, gražu, juolab, kai malūnėlis atgyja.

Visas veiksmas sudėtas iš maždaug dešimties trumpų epizodų, pasikeičiančių šviesai užgesus. Atseit, nauji gyvenimo tarpiniai. Veikėjai tyli ir kalba. Tiksliau, apsišaudo žodžiais. Kartais išdai-gauja. Įvairi muzika girdisi per visą veiksmą, sumišusi su irzliu nerimu. Labiausiai žiūrovo sąmonėn skverbiasi graudaus valso melodija. Prieš pabaigą ir „Carmen“ *Habaneros* ritmas. Tylos intervalai. Judesų plastika yra ir vykusi, ir tik šiaip sau. Viena veizde Jis ritmingai kaukšina plast-masinių kiaušinių. Savo pusėje pritaria ir Ji. Vėliau Jis valso ritmu kaukšina ir kėdutę. Ji geria kavą. Kitame rūko. Nekantraudama vėl užsidega ciga-retę. Draikosi dūmai. Keliose scenose šokama. Tų šokių per visą veiksmą per daug, lyg nebūtų ko ki-to. Įdomi Jo rašyto laiško *kitai* suradimo scena, tampanti farsu. Pabaigoje dar šokama. Bet viskas, nepaisant spengiančios netikrybės, pasibaigia „happy ending'u“ – meilės prisipažinimais.

Be minėtų S. Šniro ir A. Brazdžionio, prie šio „Just millin' around“ trupės spektaklio prisidėjo grimuotoja Aušra Rosegard, garso operatorius Marius Černiauskas ir šviesų operatorius Tautvydas Skorka. Na, ir Dalytė Lovett su programėlių atspausdinimu ir idėjomis. □

Atkelta iš 2-o psl.

Nacionalinis aspektas buvo dar vienas, papildomas, dailės draugijų veiklos katalizatorius, turėjęs ypatingą reikšmę politinio savarankiškumo siekiais gyvenusiuose kraštuose, visų pirma, dvi didžiąsias galybes – Rusijos ir Austrijos bei Vengrijos imperiją sudariusiose šalyse.

Nacionalizmo reikšmę modernios dailės institucijų infrastruktūros formavimuisi netikslu tapinti vien su politinio savarankiškumo siekais

ir priskirti vien valstybingumo siekiančioms tautoms. Nacionalinės tapatybės paieškomis XIX–XX a. buvo susirūpinę visi. Prancūzai ir anglai gal net dar labiau už lietuvių. Londono Nacionalinė galerija gimė kaip visuomenės iniciatyvos vaisius, siekiant patenkinti nacionalinį interesą. Muziejus atsirado 1824 m., susirūpinus, kad Britų muziejus nereprezentuoja dailės ir neleidžia britų publikai pažinti Europos tapybos vertybių. Išgijus europinės klasikos pavyzdžių, nuspręsta, kad būtina skirti atskirą dėmesį ir anglų meniniam paveldui,

kuris turi savitą vertę, leidžiančią gretinti juos su klasikos paminklais. Galerija atsirado visuomenės rūpesčiu ir pastangomis, o jos pagrindinis tikslas buvo dailės, taip pat ir nacionalinės, sklaida, sudarant sąlygas susipažinti su rinkiniais visiems norintiems. Dėl to muziejus nuo pat įkūrimo dienos nemokamas (išskyrus kai kurias parodas) ir įėjimas į jį niekada nebuvo ribojamas žemesniųjų socialinių sluoksnių publikai.

Tęsinys kitame numeryje

Dvi itin palankios kritikų nuomonės apie išskirtinę poeziją

BENAS URBUTIS

Pačią prestižiškiausią Lietuvoje – 2007 metų Nacionalinę kultūros ir meno – premiją gavo Zinaida Nagytė-Katiliškienė-Liūnė Sute-
ma, anot literatūrologo, literatūros kritiko Valentinio Sventicko, vienas ryškiausių vardų lietuvių poezijoje. Taip jau atsitinka, kad tie ryškieji pastebimi paskutiniai... O sunkiausia pakliūti į premijų ar kitokių apdovanojimų dalytojų akiratį tiems, kurie, pamėgę vienišą gyvenimo būdą, gyvena nuošaliai, tarsi jų nebūtų. Liūnės Sute-
mos gyvenimas ir literatūrinis kelias panašus į Antano Kalanavičiaus iš Nedzingės, Danutės Paulauskaitės iš Skuodo, kurių stiprus talentas, trykšęs iš prigimtinio versmų, staiga aptinkamas ir vardas iškeliamas paviršium su nuostaba, pasigėrėjimu ir, žinoma, atidžiais ir įdėmiais vertinimais.

Su Valentinu Sventicku suskaičiavom, kad nuo 1990 metų iki šiol Nacionalinės Kultūros ir meno premijos laureatai yra šie mūsų išeivijos žodžio meistrai: poetas Kazys Bradūnas (1992), kultūrologas Vytautas Kavolis (1993), poetas ir kinematografininkas Jonas Mekas (1995), prof. kun. Antanas Rubšys (1996), poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas (1997), poetas, literatūrologas Tomas Venclova (2000). Ir štai Liūnė Sute-
ma su 2006 metų pabaigoje Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos išleista poezijos knyga „Tebūnie“.

Šiomet poetė šventė savo aštuoniasdešimt metų. Šešias knygas išleido Čikagoje, pradedant rinkiniu „Tebūnie tarytum pasakoj“ (1955) ir baigiant „Graffiti“ (1993). Dvi – Lietuvoje (be pastarosios „Tebūnie“, „Vaga“ 1992 m. išleido jos „Poezijos rinktinė“). Rodos, tik dabar atsipeikėta, kad toli nuo Lietuvos, Lemonte šalia Čikagos, gyvena viena ryškiausių tarp lietuvių poetų, pasak, poeto ir literatūros kritiko Valdo Kukulo, vienintelė tokia... Žinant V. Kukulo reiklumą poetiniam žodžiui, jo kandumą ir nepakantumą poetinėms klišmėms, banalybei, tiesiog norisi cituoti kritiko mintis išties, įvertinant jo nuoširdumą sau ir skaitytojui ir pagarbą Liūnei Sute-
mai. Štai ką rašo V. Kukulas „Nemune“ (2007., Nr.15).

„Liūnė Sute-
ma sukrečia. Ir žmogiškai, ir estetiškai. Ir verčia eilinį kartą klausti: kas yra poezija? Kaip tai nutinka, kad paprasčiausi, visiems gerai žinomi dalykai sušvyti iš vidaus kažkokia paslaptinga šviesa, įgyja lemtingo sakymo sakralumo ir sukausto, sustingdo, sukrečia? Niekas į šiuos klausimus neatsakys, bet rinkinys „Tebūnie“ gali būti vienas iš galimo atsakymo variantų. Jokių teorijų, metodologijų čia nepritaikysi. Reikia ilgo tragiško gyvenimo, dar didesnio, skausmingesnio, dramatiškesnio kūrybinio kelio, kad žodis – pats vienas – virstų visų atpažįstamu ženklu, kad metafora, simboliu taptų ne tik gimtines kraštovaizdis, jos paminėjimas, bet net elementarus mylėto ir mylimo žmogaus vardas, kad tavo paties (pačios) kurtas poezijos pasaulis galėtų būti įvardytas kaip apskritai bendruomenės, vos ne žmonijos vidinio pasaulio dalis. /.../ Liūnės Sute-
mos „suspausta jausmo spyruoklė“ grąžina prie esmės: kūryba yra kūrėjo likimas, o ne spekuliacija garsu, reikšmingumu, šlove. Kūryba yra tylą, kurią gali sudrumsti vos keli įsiterpę žodžiai. Tiek žodžių Liūnė Sute-
ma ir tepasako, tikėdama, kad sudrumstos tylos ratilai bus ir pamatyti, ir išgirsti atidžiau, subtiliau, prasmingiau. Toks elgesys su poezija ir toks poezijos elgesys su poetu taip pat dvikryptis: jis reiškia ir poeto pasitikėjimą tavim, ir tavo pasitikėjimą poetu. Lietuvoje tokio pasitikėjimo susilaukė gal tik Janina Degutytė ir Danutė Paulauskaitė: pirmiausia dėl savo gyvenimo būdo, o paskui jo paliudyta ir ji liudijanti kūryba. /.../ Yra knygų, kurios nerecenzuojamos. Yra knygų, kuriomis reikia tik stebėtis. Ir grožėtis. Kaip gali viso gyvenimo skausmas virsti tokiu poezijos grožiu? Kaip žmogiškas, žmoniškas skundas gali virsti

ti metafizine paguoda, kaip vien iš abstrakčių, vien iš moralinių, etinių maksimų nuaustas tekstas gali virsti tokiu apčiuopiamu „poetiniu daiktu“? Kaip žmogus savyje, nieko neįsileidžiantis ir neleidžiantis sau, gali sukurti tokį universalų poetinį pasaulį?“ – klausia V. Kukulas.

Tie klausimai galbūt turėtų šimtus atsakymų, nes kiekvienas į juos gali atsakinėti pagal savo gyvenimo patirtį ir poezijos paskirties supratimą. Vienam tokia poezija gali būti suspaustos, sukoncentruotos žemiškos kančios išraiška, kitam – aukštesnių jėgų vedžiojama ranka, kad atliktum tą misiją, kuri tau šioje egzistencijoje skirta. Bet yra tikra, kad poezijos mįslė niekada nebus įminta iki galo. Mes galime spėlioti, modeliuoti poeto gyvenimą ir jo santykį su kūryba, bet negalime suvokti tos energetinės jėgos kilmės ir dydžio, iš kurių gimsta unikalūs žodžių magijos lydinys.

O prof. Viktorija Daujotytė „Metuose“ (2007, Nr. 2), tekste „Poezija iš lemiamosios nuosakos“ (tai daugiau negu knygos recenzija), nagrinėja Liūnės Sute-
mos santykį su lemties, lėmimo *būti kas bebūtų*, dalia, primindama, kad pirmoji poetės knyga, išleista prieš penkiasdešimt metų, vadinosi „Tebūnie tarytum pasakoj“ ir kad liepiamoji-lemiamoji nuosaka yra Liūnės Sute-
mos nuostata, pasirinkta poetinio kalbėjimo būdai. „Dabartinėje Liūnės Sute-
mos lyrikoje atsiveria kažkas rūsčiai neišvengiamo, asketiškai sukaupio; tarsi pasisakoma dar iki eilėraščio, pačiu apsisprendimu rašyti. Lyg įgyjama sunkiai apibrėžiamos laisvės būseną – gyventi jau nieko nebijant, nes nieko, kas jau nebūtų įvykę, įvykti negali“, – sako V. Daujotytė. Profesorė Viktorija pastebi, kad „Liūnės Sute-
mos poezijoje kalbama ne apie jausmus ir ne iš jų – kalbama iš patirties ir patirčiai. Iš to giliausio sąmonės klodo, kuriame šaknis suleidžia tik tai, kas neišnyksta, kas galiausiai sudaro ir pačios sąmonės turinį. Gyvoji patirtis neišnyksta ir nesunyksta net tada, kai būtis ledėja, virsta ledu, – tai tik *kitas* jos pavidalas, geliančiai šaltas. Vienas stipriausių rinkinio eilėraščių – „Toks geliančiai baltas speigas...“

Toks geliančiai baltas speigas

už lango ir manyje –
bijau prakalbėti,
kad mano žodžių kruša
nesužeistų tavęs.

Raudonplaukis berniukas rėmuos
prispaudęs prie lūpų armonikėlę
bijo groti, pamatęs mane,
kad nesušaltų jo daina.

Užspaudžiu atodūsi savyje,
kad neapledėtų langai aklinau
ir neatskirtų manęs
nuo laukiančių paukščių palangėje.

Vidinis ledėjimas apibūdinamas kaip geliančiai baltas; suvokiama, kad jis kelia grėsmę būčiai, būtina ledėjimą sulaukyti; kulminacijos frazė – „užspaudžiu atodūsi savyje“; atsileidžianti intonacija, minkštėjantis garsynas, pasikartojantis sąskambiai. Jei dar kas laukia (nors tik paukščiai palangėje), būtis atšildoma, atpučiama lyg aklinau apledėjantys langai...

„Iš kur ši vaizdinė patirtis, – stebisi Viktorija Daujotytė, – aklinau apledėję langai – ar tai begalima turtingoje civilizacijoje, miestų buityje? Toli-
mas sąmonės atliepinys – nežinome, ar buvo, ar nebuvo, ar žiūrėjome pro aklinau šalčio užmūrytus mažus trobelių langus, arėjome giliai nugrimzdusiomis žemaičių kūrgrindomis, ar ieškojome jų, kartimis badydami vandenį, ar jas tik sapnavome – slaptą protėvių kelią, kuris leis ir mums išeiti: *Jeigu rasčiau žemaitišką kūrgrindą, / išečiau slapta nematoma, / palikdama vielom apraizgytą, / dangoraižiais apaugusią, / dūstančią aplinką*“...

Žemaitijos poetai galbūt labiau negu kitų Lietuvos regionų kūrėjai sprendė giluminės egzistencijos uždavinius ir ieškojo į juos atsakymų. Ir že-

Liūnė Sute-
ma

Jono Kuprio nuotr.

maitė V. Daujotytė savo poezijos knygoje „Per-
rašai“ iš slaptų sąmonės/pasąmonės gelmių iš-
traukia vaikystės išgyvenimų ir patirčių pavidalus, tampančius programinius kūrybos akcentais.

Viktorija Daujotytė vėl sugrįžta prie liepiamosios-lemiamosios nuosakos apmąstymų Liūnės Sute-
mos naujausioje knygoje. „Ar poezija nėra itin intensyviai žadinama to, kas miršta, nyksta, palieka, apleidžia? Ar poezija nėra galia, įgalinanti dar gyventi, gyventi pasisakant, išsiskaitant, tiesioginės nuosakos galimybes paverčiant liepiamosios nuosakos būtinybėmis. Tiesioginiai liepiniai – kaip *lėminiai*, kaip egzistenciniai perspėjimai (eil. „Neatsigręžk...“) /.../ „Savo naujaisiais eilėraščiais ji (Liūnė Sute-
ma – B.U.) įveikia dar vieną egzistencinį slenkstį – nebijoti likimo vienai. Ir mirusiųjų kalbinimas suteikia galimybę kalbėti kitiems. Kalbėti poezijos būdu. Eilėraštis, kuriuo knyga pradedama:

Taip gera kalbinti tuos, kurių nebėra –
jie šypsos atleidžiai ir pritaria,
kad tau būtų ramiau ir saugiau –
kad nebijotum
ateinančio, pasislėpusio, tykančio,
ir viso, kas gąsdina tave –
kalbink, kalbink tuos, kurių nebėra,
jie šypsos raminančiai ir saugoja tave.

Gera kalbinti nebesančius, kalbinimas yra pokalbis, pokalbis yra ramino ir saugos būdas. Būdas būti. Išlaikyti bendravimą, komunikavimą. Kaip tik ši dvasinė žmonių pastanga yra padėjusi, leidusi išsikristalizuoti sakraliosios kalbos formoms, išlikusioms senuosiuose religiniuose raštuose ar jų pirmuosiuose vertimuose, giesmėse, maldose. „Tebūnie“ forma priklauso ir sakraliniam lietuvių kalbos fondui, ištariama poteriuose, sunkiausiųose, bet jau dvasios būseną lengvinančiuose atodūsiuose: *tebūnie Tavo valia, tebūnie, kaip man buvo lemta...* Poezija vis dar palaiko šį nykstantį kalbinio sakralumo matmenį, nors vis silpniau, mažiau, menkliau.

Taip aptaria du – Lietuvoje vieni stipriausių – kritikai septintąją Liūnės Sute-
mos eilėraščių knygą. O mano ispūdis, ją perskaičius: tarsi Zinaida Katiliškienė gyventų čia pat, o ne anapus Atlanto, kur ir mąstymą, ir kalbą, ir gyvenimo būdą veikia savi dėsniai ir savos tradicijos. Išėjęs iš Žemaitijos, anuomet septyniolikmetės jaunuolės, nepaveikė Amerikos spalvos ir garsai, ji išlaikė stebėtinai švarią lietuvių kalbos intonaciją, susikurdama *dvasinį lietuvių draustinį*, kuriame gyventi gal buvo ir sunku, bet kvėpuoti lengva – kaip užkopus ant aukšto kalno, nes viršukalnių nepasiekia civilizacijos malonumų pertekliaus uždusintas oras. □

LIŪNĖ SUTEMA

Mariau,
sakau ir sakau,
nežinau ar tu girdi –
dabar užrašau,
skaityk –
tavo sodinti medžiai miršta
mirtim lėta –
lyg palinkus, sukrypus paliegėlių minia,
jie kiekvieną rytą pasitinka
ir žiūri į mane,
laukdami audros –
nemokėjau jų mylėti,
nemokėjau su jais kalbėti –
Tebūnie –
esu kalta.

*

Žydi paukščiais belapiai medžiai,
žydi žiema –
trupinu saulės spindulius ant gruodo
tikėdama, kad jie pražydės –
krenta paukščiai nuo belapių medžių
ir lesa saulės trupinius,
nužydėjo žiema –
žiūriu lyg užburta –
Tebūnie,
ir pražysta manyje vasara,
vasara liūdna.

*

Vakarėja –
laikau saujoj užspaudus savo dieną
ir neturiu kam jos atiduoti –
ir nenoriu išsiduoti, kad belaukdama
užmiršau kokia buvo mano diena –
kai sutemus atsiveria sauja,
tiesiu ranką į Tave,
ir delne buvus diena,
lyg alkana paukštė,
yra Tau, mano malda.

2004 m.

Sauliui

sugrįši, sakau,
sugrįši,
tik nebijok –
sugrįši ir vėl matysi
jonvabalėlius žiburiuojant
prie tavo lango vakare –
neištesėjau žodžio –
kažkieno grubi ranka,
užspaudė žiburėlius –
tamsu –
ir likau viena.

*

Visi mano laiškai ir telegramos grįžta –
laiškai, kurių neparašiau,

telegramos, kurių neišsiunčiau –
dabar supratau –
nereikėjo rašyti šaukiančių laiškų,
dabar ir vėl tylu,
taip tylu
net savo kvėpavimo nebegirdžiu –
nereikėjo siųsti telegramų
su mirties pranešimu –
dabar ir vėl tikiu prisikėlimu –
Tebūnie –
ir taip yra.

*

Viskas atimta –
beliko liguistas pavargęs žodis,
ir sekioja mane –
palik, atstok,
noriu būti viena, užmaršties ramybėje –
nejau aš jos neverta –
palik mane, ir sekiok kitus,
bežodžius, tylus,
norinčius kalbėti ir išsakyti,
kas dega juose,
kad užgesinus liepsną.

*

Jeigu rasčiau žemaitišką kūlgrindą,
išeičiau slaptai nematoma,
paliktą vielom apraizgytą,
dangoraižiais apaugusią,
dūstančią aplinką –
ir eičiau iki prieičiau dykumų dykumą,
kur žmonės išlipę iš Nojaus arkos
pradedą naują gyvenimą.

*

Jaučiu stovi šalia ir nesitraukia,
ir nematau kas –
kai noriu paliesti –
neliesk,
čia tas, kurio nelauki,

šnabžda motinos nuotrauka –
ji visuomet įspėja mane,
kai naktis be žvaigždžių ir mėnulio
stovi šalia,
apgobusi savo pilka skara
NELAUKIAMĄ –
Tebūnie,
ir nepaliečiau Jo –
nepaliečiau NELAUKIAMO.

*

Viešpatie,
noriu Tau padėti,
noriu pasislėpti sugriautame mieste,
nesvarbu kokiame ir kur,
sugriautų miestų dabar visur –
noriu surinkti griuvėsiuose
visas maldas ir litanijas,
kurių Tu negirdėjai
arba girdėti nenorėjai,
arba tikėjai, kad kas nors
jas atras ir užkas,
apleistas maldas ir litanijas,
ir neišduos, neišsižadės
Tavęs –

*

Noriu grįžti į praėjusį šimtmetį
ir susirinkti viską, ką palikau –
brolio nebaigtą braižyt žemėlapi,
su kuriuo norėjom keliauti
į buvusius mūsų miestus abu –
senelės sapnininką,
kad galėčiau atsiginti nuo sapnų,
ir neištesėtus pažadus be vardų –
noriu grįžti į savo šimtmetį
ir kur nors, pagaliau, surast sau namus –
Tebūnie, ko niekada nebuvo –
Tebūnie, ko niekada nebus.

Iš kn. „Tebūnie“

Liūnė Sutema pasirašo savo knygą St. Balzeko muziejuje 2007 m. vasarą.

Jono Kuprio nuotr.

Prel. Juozas Prunskis mūsų kultūros istorijoje

ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

Mano pirmas ryšys su prelatu buvo tik netiesioginis, per jo parašytą knygėlę „Kaip rašyti į laikraščius“, išleistą 1950 m. Čikagoje. Mat kai kun. Juozas Prunskis dirbo „Draugo“ redakcijoje, iškilo būtinybė rengti redakcijai korespondentus. Tada jis ir parašė praktinių patarimų knygėlę. Be to, kartu su kun. V. Bagdonavičiumi jis įsteigė žurnalistikos kursus prie I. Lojolos universiteto. Juos baigusieji įgydavo aukštojo mokslo diplomą. Taigi iš minėtos knygėlės ir gavau pirmąsias spaudos bendradarbio pamokėles: Tą knygėlę vis dar tebeturiu.

Artimesnis ryšis su prelatu užsimezgė, kai jis 1966 metais man atsiuntė laišką, prašydamas į jo redaguojamą „The Marian“ žurnalą parašyti straipsnį apie vyresnio amžiaus žmonių santykį su religija. Tuo metu aš studijavau klinikinę psichologiją ir specializavausi būtent vyresniųjų žmonių psichinių sutrikimų srityje. Prelatas išspausdino tai, ką jam pasiunčiau, bet po to laiške dar parašė, kad, jo žiniomis, esą naujesnių studijų, negu mano rašinyje cituojamos. Tada įsitikinau, kad jis buvo apsiskaitęs ir gerai informuotas.

Dar gyvendamas Čikagoje prelatą dažnai matydavau lietuviškuose renginiuose, visada su maža užrašų knygtute – ką nors į ją rašinėjant. Po poros dienų pasirodydavo jo reportažai „Drauge“. Nors J. Prunskis buvo kunigas, bet nė karto neteko jo pamokslų girdėti. Esu jį matęs kartu su pulku kitų dvasininkų laikant šv. Mišias iškilmingų įvykių progomis. Mano atmintyje jis išliko kaip gabus, dalykiškas žurnalistas ir dosnus gerų darbų mecenatas, ypač jaunimo ir spaudos rėmėjas. „Drauge“ dirbo daugiau kaip 20 metų, vėliau tik bendradarbiavo, nes 1970 m. buvo pakviestas į Amerikos lietuvių tarybą kaip atstovas informacijai.

Grįžtant prie jo biografijos, reikia prisiminti, kad prelatas J. Prunskis yra uteniškis, gimęs 1907 metais gruodžio 12 dieną Žvilbučių kaime, Daugailių valsčiuje. Mano mama gimė gretimame Debeikių kaime, tad abu lankė tą pačią „Saulės“ progimnaziją Utenoje. 1925 m. J. Prunskis baigė Rokiškio gimnaziją ir įstojo į Žemaičių kunigų seminariją Kaune. 1932 m. išventinamas kunigu, būdamas Vytauto Didžiojo universiteto teologijos-filosofijos fakulteto Teologijos skyriaus bažnytinį teisų licenciatas.

1940 m., prasidėjus pirmajai sovietų oku-

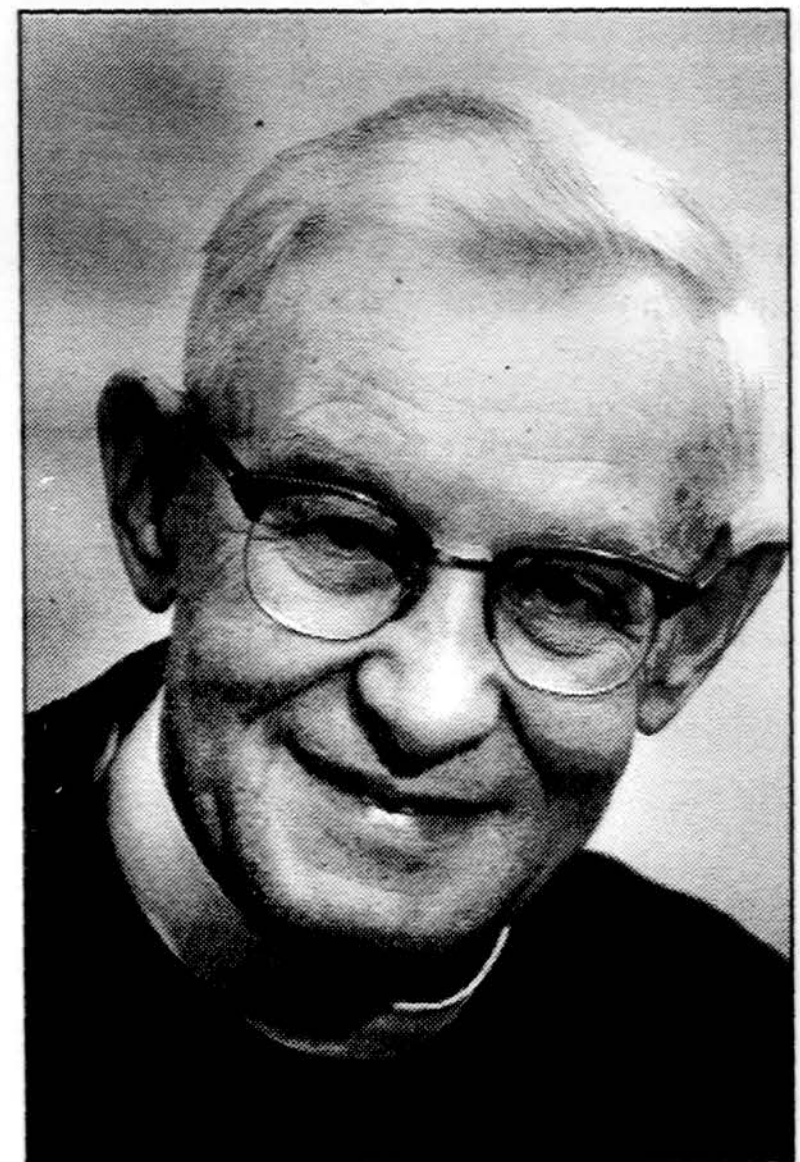
pacijai, buvo priverstas bėgti iš Lietuvos ir jau Amerikoje, Katalikų universitete, Washington, DC, 1945 m. gavo bažnytinį teisų daktaro laipsnį. Nuo 1940 m. buvo priskirtas prie Čikagos lietuvių šv. Jurgio bažnyčios.

Savo kunigavimo pradžią Amerikoje prelatas taip prisimena: „Kalėdų dienomis kunigai išsivažinėjo pas gimines, pažįstamus, ir aš klebonijoje likau vienui vienas. Išėjau į miestą, klajojau gatvėmis. Čia prie manęs prieina seneliukas, girdėjęs mano pamokslą, ir guodžia, kad viskas bus gerai“. Buvo ALRK Federacijos spaudos biuro direktorius. Nuo 1948 iki 1972 m. – „Draugo“ redaktorius, o nuo 1953 m. – „Lietuvių enciklopedijos“ žurnalistikos skyriaus redaktorius. Bendradarbiavo daugelyje Amerikos lietuvių laikraščių ir žurnalų. Spaudoje kartais pasirašinėdavo J. Žvilbučio ir J. Daugailio slapyvardžiais. Pasak paties J. Prunskio, jis per savo gyvenimą buvo parašęs apie 12 tūkstančių įvairaus pobūdžio straipsnių.

Betgi turėjo ir patyrimą, įgytą dar jaunystėje prieškarinio Lietuvoje, kai naujieji katalikai ketvirtojo dešimtmečio antroje pusėje nutarė leisti naujo tipo laikraštį „XX amžius“, nepanašų į krikščionių demokratų „Rytą“, – kur kas intelektualesnį, įvairesnį, nepririštą prie vienos partijos interesų. Dar gana jaunas kunigas J. Prunskis tuomet buvo pakviestas redaktoriauti į „XX amžius“, prieš Antrijį pasaulinį karą tapusį Lietuvoje populiariausiu, savo tiražais didžiausiu dienraščiu. Laikraščio bendradarbiai buvo žinomi to meto intelektualai A. Maceina, J. Grinius, J. Girnius, Z. Ivinskis, P. Dielininkaitis, bet jie buvo užimti pedagogine ir visuomenine veikla, tad jaunas kunigas J. Prunskis redaktoriaudamas šiame laikraštyje išėjo pirmąsias žurnalistikos pamokas. 1939–1940 m. jis buvo paskirtas Katalikų veikimo centro spaudos biuro direktoriumi.

„Dar jaunystėje savo gyvenimo kelią išivaizdavau kaip tarnybą altoriui ir spaudai“, – viename interviu prisipažino prel. J. Prunskis. Prieš Antrijį pasaulinį karą Lietuvoje bendradarbiavo „Ryte“, „Skautų aide“, „Židinyje“, savaime aišku, „XX amžiuje“, kur spausdino kelionių po Europą išpūdžius. Po karo Amerikoje rašė „Laiškuose lietuviams“, „Lietuvių dienose“, „Aiduose“ ir kt. O „Drauge“ pateikė ciklą reportažų iš kelionių po Azijos, Afrikos, Australijos ir Pietų Amerikos kraštus.

Nuo 1933 m. yra parašęs daug knygų ir knygelių. Viena pirmųjų jo knygelių, išspausdinta jau karo metais Amerikoje, vadinasi „Penkiolika Lietuvoje nužudytų kunigų“. Vėliau išleido „Kaip

Prel. Juozas Prunskis

mes bėgome nuo teroro“ (1944), „Lietuva bolševikų ir nacių vergijoje“ (1944), „Aukštyn širdis“ (1957) ir kt. 1958 m. pasirodė jo knyga „Rinktinės mintys“, kurioje surinkta žymių žmonių pasisakymai apie religiją. Tais pačiais metais išėjo panašaus pobūdžio kita prel. J. Prunskio knyga „Mano pasaulėžiūra“. Tai mūsų išeivijos kultūros atstovų samprotavimų apie religiją ir Lietuvos ateitį rinkinys.

Leisdamas tokias knygas prelatas tikėjosi stiprinti išeivijos religinę sąmonę ir tautinį atsparumą. Jis buvo ne tiek pamokslininkas iš sakyklos į bažnyčią susirinkusiam būreliui žmonių, kiek žurnalistas, rašytojas, pašauktas tam metui, kada tokios literatūros labai reikėjo, kada, skleidamas autoritetų idėjas, galėjo berti moralės, religijos, kultūros sėklas į žmonių širdis, tikėdamasis greito ir gausaus derliaus.

Ypač daug dėmesio prelatas J. Prunskis skyrė

jaunajai išeivijos kartai, kuriai grėse pavojus nutausti, nes tėvai neturėjo laiko ir galimybių užsiimti jos tautiniu ir religiniu auklėjimu. Gal iš to poreikio stiprinti religinę ir tautinę jaunimo sąmonę jis ėmė remti išeivijos spaudą, suvokdamas, koks svarbus yra katalikų žurnalisto darbas. Vertindamas spaudos darbą 1954 m. paskyrė konkursines premijas: „Draugo“ romanui (laimėjo Birutė Pūkelevičiūtė), Lietuvių rašytojų draugijai, religinio kultūrinio, religinio meno, laikraščių konkursams. Per 1972–1982 metų laikotarpį suteikė 34 premijas, beveik visas po 1,000 dol. Ateitininkijos 75 metų jubilėjaus proga 1984 m. paaugojo 10,000 dol. Po dešimtmečio Dainavos jaunimo stovyklai paskyrė 60,000 dol. Tai tik nedidelė dalis prelatu Juozo Prunskio, kaip mecenato, finansinės pagalbos Amerikos lietuvių organizacijoms, kultūrai, spaudai. Draugo fondo 15 metų sukakties pranešime skaitėme („Draugas“, 2007.11.08), kad aukščiausio laipsnio garbės narys yra prel. dr. Juozas Prunskis su 67,500 dol. įnašu. Jis aktyviai rėmė šv. Kazimiero kolegiją Romoje, jaunimo stovyklą, Ateitininkų namus,

Prel. Juozas Prunskis (penktas iš kairės) savo gimtinėje, Žvilbučiuose (šalia Utenos).

Šv. Kazimiero kolegiją Romoje, jaunimo stovyklas, Ateitininkų namus, Lietuvių fondą, Vyčių fondą, premijomis skatino katalikišką ir labdarinę veiklą ir atgimusią laisvąją Lietuvą.

Vilniaus universiteto dr. Aldona Vasiliauskienė, rašanti katalikų veikėjų prieškarinio Lietuvoje biografines knygas, taip pat parašė knygą „Gyvenimas Dievui ir Lietuvai“, kurią išleido 1997 metais, minint prel. Juozo Prunskio 90 metų amžiaus ir 65 metų kunigystės jubiliejų. Knyga buvo parašyta remiantis prelato archyvine medžiaga, kuri saugoma Pasaulio lietuvių archyve Čikagoje, bei kitais šaltiniais.

Jubiliejaus proga prieš dešimt metų įvairiose

vietovėse, kurios pastoviai jautė prelato dosnią ranką, buvo suorganizuotos J. Prunskui skirtos mokslinės bei jubiliejinės konferencijos. Renginiai buvo organizuoti ir knyga pristatyta Čikagoje. A. Vasiliauskienė prisimena su prel. Juozo Prunskio vardu sietiną atvejį, kaip jis sugebėjo išrūpinti leidimą visam laikui iš Lietuvos išvykti į JAV savo motinai, pabėgusiai iš Sibiro ir besislapstančiai Kaune. Anot knygos autorės, tokį leidimą gauti reikėjo geros diplomatijos ir Dievo lydimos sėkmės.

Būdamas jau garbingo amžiaus, prelatas turėjo kaip reta įžvalgų protą. Jis aktyviai domėjosi atgimusių Lietuvos gyvenimu. „Man gaila, kad

dori, religingi žmonės išstumiami iš visų pozicijų, o jų vietoje atsiranda partinė nomenklatura. Tai didelė neteisybė,“ – 1996 m. pradžioje jis kalbėjo vieno Lietuvos laikraščio korespondentui. Jam buvo labai svarbu tautos religinis ir moralinis atgimimas, todėl iki paskutiniųjų savo gyvenimo dienų rėmė katalikišką mokyklą, spaudą, seserų vienuolynus. „Bet pirmenybę teikiu spaudai“, – pabrėždavo prelatas, kurį daug žmonių vadino šviesiuoju. Visus savo leidinius ir didžiąją dalį bibliotekos jis padovanojo VDU bibliotekai Kaune, kad jo surinkta, susisteminta, paskleista dvasinė literatūra taptų prieinama laisvos Lietuvos vaikams.

Po Moters ženklų

ONA VOVERIENĖ

2007 m. pabaiga Lietuvoje buvo pažymėta Moters ženklų. Jo neištrinė nei politiniai, nei ekonominiai skandalai, nei nesibaigiančios jau rinkiminės politinės rietenos Seime ir žiniasklaidoje. Atvirkščiai, moterų judėjimas Lietuvoje aktyvėja ir, atrodo, gali tapti rimta politine jėga.

Spalio 7 d. Kauno muzikiniame teatre, kaip ir prieš 100 metų, įvyko konferencija, skirta Pirmojo lietuvių moterų suvažiavimo 100-sioms metinėms. Nors šio renginio organizacinio darbo pradžioje buvo atsiradusi įtampa ir stengtasi gilinti takoskyrą tarp „mes“ ir „jos“, komunizmo šmėklos išraustą dar XX amžiaus pradžioje ir išryškėjusią savo kontūrais jau Pirmajame lietuvių moterų suvažiavime 1907 metais, mūsiškėje konferencijoje moterų sveikas protas nugalejo. Tai patvirtino ir konferencijos *Manifestas*. Jubiliejinė Lietuvos moterų organizuoto judėjimo šimtmečio konferencija ir jos *Manifestas* po nepavykusio IV moterų suvažiavimo, nors ir gausiai finansuoto komunistų partijos, orientavusio Lietuvos moteris mąstyti tik kairiuoju pusrutuliu, o dar geriau – visai nemąstyti, sugrąžino moterų judėjimą į tradicinę lietuvišką kryptį: jausti atsakomybę už savo tautos ir savo valstybės likimą.

Konferencijoje pranešimus skaitė ne viršininės, o aktyviausios Lietuvos moterų judėjimo vadovės ir jo teoretikės, visuomeniniu darbu kuriančios dabartinę nepriklausomą Lietuvą ir aktyviai dalyvaujančios kultūros ir mokslo plėtroje.

Istorikė dr. Virginija Jurėnienė, mokslo tiriamojo darbo ir monografijos „Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pirmojoje pusėje“ (V., 2006) autorė, skaitė įvadinį konferencijos pranešimą „Pirmojo lietuvių moterų suvažiavimo istorinė reikšmė Lietuvos moterų veiklos retrospektyvoje“, kuriame ne tik supažindino su 100 metų moterų judėjimo raida, bet ir akcentavo, kad Pirmajame moterų suvažiavime suformuluotos strateginės moterų veiklos kryptys nepaseno, nors keitėsi ir tebesikeičia vertybės. Dar daugiau: tai veiklai potenciali esama keliems dešimtmečiams, nes Lietuva, kaip tada, taip ir dabar, tebėra patriarchalinė.

Prof. Viktorija Daujotytė-Pakerienė, monografijų „Janina Degutytė“ (1984); „Moteriškoji literatūros epistema“ (1991); „Moters dalis ir dalis“ (1992); „Šatrijos Raganos pasaulyje“ (1997); „Salomėja Neris“ (1999); „Parašyta moterų“ (2001) ir kt., skaitė pranešimą „Tradicijos ir iššūkiai moterų veikloje“, kuriame kvietė nepamiršti prieškarinio nepriklausomos Lietuvos moterų judėjimo tradicijų ir jų puoselėtų vertybių.

Seimo narė, Politinių kalinių ir tremtinių frakcijos vadovė Vincė Vaidevutė Margevičienė pranešime „Tremties įtaka moters savimonei“ akcentavo lietuvių moters dvasinę stiprybę komunistinio teroro metais ir tremtyje, atšaukiantis Sibiro ir Kazachstano stepių sąlygomis. Prof. Ona

Voverienė, knygų „Moteris ir rezistencija Lietuvoje“ (V., 1998); „Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys“ (K., 2000); „Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys. Partizanės, ryšininkės, tremtinės, kovotojos“ (K., 2005) ir Lietuvos moterų lygos pirmininkė supažindino su tyrimais ir publikacijomis apie „Lietuvės moters tapatybę“ nuo seniausių laikų iki šių dienų neapibrėžtumo.

Lietuvos universitetų moterų asociacijos prezidentė dr. Ada Azaravičienė skaitė pranešimą „Lietuvos moterų organizacijų indėlis į pilietinės visuomenės vystymą“; Lietuvos ūkininkų draugijos pirmininkė Marija Račkaitienė – „Šiuolaikinė kaimo moterų veikla“; Seimo narė dr. Birutė Vėsaitė – „Lietuvos moterų ekonomikos raidoje“; Lygių galimybių kontrolierė Aušrinė Burneikienė – „Lygių galimybių. Teisė ir praktika savivaldybių lygmeniu“; dr. Ina Dagytė, „ZONTA International Vilniaus skyriaus viceprezidentė, – „Kontroversiškas migracijos fenomenas lygių galimybių kontekste“; dr. Nijolė Liobikienė – „Šeima ir mokykla: vaidmenų pasiskirstymas ugdant pilietį“; ZONTA International Lietuvos regiono direktorė Ramunė Trakymienė – „Kuriam kryptimi ir su kuo eina Lietuvos moterų judėjimai“ (konferencijoje skaityti pranešimai, išskyrus dr. Inos Dagytės ir dr. Nijolės Liobikienės, publikuoti lapkričio antroje pusėje „Lietuvos aido“).

Jau minėtame konferencijos *Manifeste* deklaruojama, kad „esame atsakingos už valstybės ir tautos dabartį bei ateitį ir lemsime ją pagal pasirinktą veiklos strategiją“. Pagrindinėmis moterų judėjimo sėkmės sąlygomis įvardintos šios: stiprybė vienybėje, pažangios istorinės tradicijos tęstinumas ir šiuolaikinių iššūkių suvokimas.

Spalio 27 d. Vilniuje, Teatro, muzikos ir kino muziejuje, įvyko Lietuvos moterų lygos 15-os metų veiklos jubiliejinė konferencija. Joje buvo sutikta Lietuvos moterų lygos pirmininkės prof. Onos Voverienės parengta ir išleista knyga „...Kad Lietuva klestėtų ir tautos dvasia tobulėtų...“ Lietuvos moterų lygai – 15 metų“. Knygos pavadinimas byloja, kad Lietuvos moterų lyga perėmė iš prieškarinio nepriklausomos Lietuvos moterų judėjimo istorinę tradiciją ir jo pagrindinius tikslus, realizuojamus šių dienų pasaulio iššūkių kontekste. Įkurta 1992 m. spalio 30 d. Lietuvos moterų lyga per visus penkiolika metų siekė: skatinti moterų visuomeninį ir politinį aktyvumą; ugdyti pilietiškumą ir demokratinę sąmonę; padėti įtvirtinti Lietuvoje moterų lygias teises ir galimybes visose valdžios, gamybos ir kultūros srityse, taip pat politikoje ir valdyme, siekti paritetinės demokratijos: gaivinti ir propaguoti tautos dvasines, dorovines, kultūras, istorijos ir šeimoms vertybes; ugdyti Lietuvos žmonių, ypač jaunimo, tautinę savimone; propaguoti humanistinį krikščioniškąjį požiūrį į šeimą; kovoti su komunizmu, globalizmu ir liberalizmo negatyviomis apraiškomis tautoje ir valstybėje; demaskuoti jų nusikaltimus, griaužiant Lietuvos valstybingumą, smukdant tautos dorovę, demoralizuojant tautą ir žmogų.

Pagrindinė veiklos kryptis – švietimas; meto-

dai – aktyvus dalyvavimas žiniasklaidoje (paskelbta beveik 2,000 publikacijų, vien tik Vilniaus skyriuje 18 knygų); kasmetinės politinio švietimo konferencijos Palangoje (nuo 1998 metų) „Moterys ir politika“, į kurias kasmet suvažiuoja gausus moterų būrys iš visos Lietuvos; teminės konferencijos Vilniuje, Kaune ir kituose Lietuvos miestuose; politinių diskusijų klubas „Tautos frontas“, organizuojamas kiekvieną šeštadienį Vilniuje; dienraščio „Lietuvos aidas“ įsteigti puslapiai ir rubrikos „Mes – moterys“, „Tautos frontas“, „Komunistų nusikaltimai Lietuvoje“, „Tautos sargyboje“, „Tautos mokykla“, „Tautotyra“.

Lapkričio 17 d. Vilniuje, Teatro, muzikos ir kino muziejuje, įvyko dar viena Lietuvos moterų lygos organizuota konferencija „Pasitinkant Lietuvos moterų katalikų draugijos įsteigimo šimtmetį“. Joje dalyvavo šios moterų organizacijos aktyvistės iš Kauno, Vilniaus, Panevėžio, Kaišiadorių. Konferencijos darbą invokacijoje laimino mons. Alfonsas Svarinskas, globojantis Lietuvos moterų lygą. Pranešimą apie Lietuvos moterų katalikų istorinę raidą skaitė Panemunės moterų katalikų draugijos pirmininkė Alė Jurgaitienė; ji taip pat brėžė šios organizacijos veiklos strategines kryptis. Numatyta ir jau suderinta su arkivyskupu metropolitu Sigitu Tamkevičiumi Lietuvos moterų katalikų draugijos įkūrimo 100-ąsias metines minėti Kaune, 2008 metų balandžio 19 d. Konferencijos globėjai sutiko būti arkivyskupas metropolitas S. Tamkevičius. Konferencijoje taip pat buvo nuširdžiai sutikta rašytojos iš Alytaus Elvyros Biliūtės-Aleknavičienės knyga „Gyvasis šaltinis. Prelatas Juozapas Laukaitis“. Atsiminimus apie bendravimą su juo Sibiro gulaguose pasakojo mons. A. Svarinskas.

Lapkričio 29 d. Vilniaus universiteto Kauno humanitariniame fakultete buvo organizuota tarptautinė mokslinė konferencija „Lyčių studijos Baltijos šalių regione“. Ją organizavo VU Kauno humanitarinis fakultetas, Šiaulių universiteto Lyčių studijų institutas ir Kauno technologijos universiteto Lyčių studijų centras. Konferencijos *spiritus movens* buvo istorikė dr. Virginija Jurėnienė. Konferencijoje pranešimus skaitė viešnios iš Latvijos, Lenkijos bei Lietuvos universitetų bei nevyriausybinų organizacijų vadovės ir aktyvistės. Darbas vyko keliuose sekcijose: Lytis, stereotipai ir kultūra (vadovė L. Stundžė); Galia, politika ir emancipacija (vadovė J. Reingardė); Metodologiniai ir teoriniai lyčių studijų aspektai (vadovė A. Novelskaitė); Lytis ir socialinės problemos (vadovė dr. I. Dagytė) ir Moterų judėjimai ir NVO (vadovė prof. O. Voverienė). Konferencijoje perskaityta per 40 pranešimų. Pasidalyta būsimų lyčių studijų Lietuvoje artimiausiais planais.

Metų pabaiga buvo vainikuota džiugia žinia. Lietuvos moterų judėjimo keliama viena iš kandidatų į Lietuvos prezidentus eurokomisarė Dalia Grybauskaitė reitingų skalėje pralenkė visus įmanomus kandidatus ir surinko daugiausia jų pasirengusių paremti balsų – net 25,6 proc. Už dabartinį LR Prezidentą Valdą Adamkų pasisakė 13,7 proc., už premjerą Gediminą Kirilą ir Tėvynės sąjungos vadovą Andrių Kubilių – po 5,9 proc., už žemės ūkio ministrę Kazimirą Prunskienę – 5,1 proc.

Žemės deganti žvaigždė

Prisimenant pedagogų Vacio ir Onos Kavaliūnų gimimo šimtmetį

Vacys Kavaliūnas (1907–1994) buvo ne tik žinomas tarp išeivių pedagogas, bet ir literatas – romanų, monografių, novelių, literatūrinės kritikos autorius. Jo gyvenimo draugė Ona – taip pat ilgametė mokytoja. Mokytojų, taurus Kavaliūnų šeimos pašaukimas, padėjo jiems išauginti šaunią šeimą, savo dvasios šilumą skleisti tarp jaunų lietuviukų ir tarp suaugusiųjų. Jų dukra profesorė Jolita Kavaliūnaitė čia dalijasi savo mintimis apie tėvus, cituoja savų ir svetimų autorių mintis apie Vacio Kavaliūno kūrybą, versdama mus susimąstyti, kad žmogaus gyvenimas net istorinių netekčių, sunkaus prisitaikymo prie svetimos žemės ir aplinkos akivaizdoje būna prasmingas. Anot, Balio Augino, irgi literatūrinių gebėjimų asmenybės, rašytojas ir kalbų mokytojas V. Kavaliūnas buvo lyg žemės deganti žvaigždė... Beje, kaip ir kiekvienas, kuris įprasmina save darbuose ir kituose žmonėse.

Vacio Kavaliūno gyvenimas buvo sunkus, bet turiningas. Jis išgyveno istorinių netekčių – karų nelaimių ir išeivijos sunkumų metą. Tačiau šios liūdnos aplinkybės nepalaužė jo ryžto atlikti savo gyvenimo paskirtį. Jis nuostabiai pajėgė išauginti šeimą išeivijoje ir vis rašė, rašė ir rašė. Esu tikra, kad rašydamas jis verkė ir verkė. Verkė be ašarų. Vis labiau gilinosi ne tik į savo egzistenciją, bet ir į istorijos prasmę, istorijos įtaką žmogaus tapatumui. Jis nenustojo rašęs ir nesustojo abejojęs, vis nepasitenkindamas savo paties surastais atsakymais. Ir tai jį skatino dar labiau gilintis į šiuos klausimus ir tobulinti savo darbus.

Parašo keturis romanus: „Kalmų giesmė“, „Aidai ir šešėliai“ (abu „Draugo“ premijuoti), „Hester“ (į anglų kalbą išversta ir išleista „Esther“ pavadinimu), „Dalia“. Taip pat J. Tumo-Vaižganto gimnazijos istorinę apžvalgą „Lietuviškasis šviesos židinys šiaurės Vokietijoje“, monografiją „Gimtosios žemės giesmė“ apie lietuvių tautinio meno ansamblį „Čiurlionis“, per dvidešimt novelių, spausdintų įvairiuose laikraščiuose ir žurnaluose, kurios surinktos knygoje „Šauksmas“, ir daugiau kaip šimtą straipsnių literatūrinėmis bei kitomis temomis. 1986 m. Ohio Lietuvių Doktorų draugija jam suteikia kultūrinę premiją.

1974 m. gruodžio mėnesio „Cleveland Magazine“ straipsnyje „The Loneliness of Vacys Kavaliūnas“ („Vacio Kavaliūno vienišumas“), Gary Pinter rašo: „Neimponuojančios apylinkės kuklumas neleidžia suprasti, jog viename Harland gatvės name gyvena Vacys Kavaliūnas, žymiausias Clevelando lietuvis rašytojas ir vienas iš svarbių lietuvių išeivijos literatų“. Rašytoja Aurelija M. Balašaitienė prisimena: „Vacys Kavaliūnas, rašytojas, laureatas, pedagogas, aukšto intelekto asmenybė, į gyvenimą žvelgiąs su sąmojumi ir rimtai, bet ir labai kuklus.“ (Jo humoristinė gyslė ypač ryški romane „Dalia“ ir novelėje „Paskutinis valsas“.)

„Jis – dovana ir lietuviams, ir žmonijai“, – teigia prof. dr. Manoucher Parvin, „Dardelel“ ir „Alethophobia“ bei kitų romanų autorius. – Jo optimistiškas kūrybingumo polėkis – pavyzdys visiems, kurie priverčiami būti išeiviais, – tęsia profesorius. – Jo gyvenimas rodo, kad galima pakilti virš didelių sunkumų. Ir jo kūryba, ir jo gyvenimas – gairės ne tik lietuviams, bet ir visiems, kurie karta po kartos gyvena išeivijoje. Prisilėgtas sunkumų, dažnas žmogus atsisako savo gyvenimo

tikslo ir apsiriboja tik praktiškais problemomis ir buitiniiais rūpesčiais. Bet Vacys Kavaliūnas niekad nepamiršo savo tikrosios gyvenimo misijos, o jo gyvenimo sunkumai, atsispindintys kūryboje, tą misiją tik pagilina. Tai reiškia, kad gyvenimo našta jo ne tik nesužlugdo, bet dar ir sustiprina. Jo vidinis identitetas augo ir kilo. Jo kūryba apima praeitį ir dabartį, lietuvių ir Amerikos kultūras ir siekia atskleisti žmogaus egzistencijos bendriausią kelią.“

Tiek gimtajame krašte (1907–1944), kur prasiėjo V. Kavaliūno gyvenimo kelias, tiek išeivijoje – išeivių stovyklose Vokietijoje (1944–1949) – ir vėliau JAV Clevelande, Ohio (1949–1994) lituanistinėse mokyklose, Pedagoginiuose lituanistikos kursuose bei su paskaitomis vasaros kasmetinėse mokytojų stovyklose Dainavoje Vacys Kavaliūnas kaupė savo jėgas šviesti ateinančias kartas, įdiegiant joms meilę lietuviškam žodžiui ir lietuvių literatūrai.

Išeivijoje brandinto jaunojo atžalyno atstovė Vida Brazaitytė atsimena mokytoją Vacį Kavaliūną: „Su rašytoju susipažinau pirmą kartą nuvykusi į mokytojų studijų savaitę Dainavos stovyklavietėje... Mokytojas. Tas vienas žodis pasako visą šio šviesaus žmogaus gyvenimo turinį. Šis mokytojas buvo ypatingas žmogus: jautrus, rūpestingas, švelnus, skaitydavęs įdomias paskaitas.“

Ir iš tikrųjų mokytojas Vacys Kavaliūnas buvo savo mokiniams geriausias draugas. Rūpindavosi ne tik jų švietimu, bet ir geroje, saugumu. Profesorius Juozas Ciparis šiandien prisimena iš gimnazijos laikų pirmosios sovietų okupacijos metais jam reikšmingą ir lemtingą įvykį. Septyniolikmečiui mokiniui parašius patriotine tema rašinį, Vacys Kavaliūnas jį pasiūkė nuošalesnėn vieton ir perspėjo: rašyti su patriotiniu (taigi, antisovietiniu) akcentu pavojinga. Tai buvo 1941 m. sausio mėnuo. Rusų okupantams uždarius Kauno knygų seminariją, Juozas Ciparis iš jos buvo persikėlęs į Tauragę. Čia jis tapo ne tik lituanisto Vacio Kavaliūno mokiniu, bet ir Onos Vingilytės-Kavaliūnienės auklėtiniu. Ir ne vienam dešimtmečiui praėjus, profesorius dėkingas savo mokytojams – Vaciumi Kavaliūnui, kuris globojo jį nuo gresiančio pavojaus, ir Onai Vingilytei-Kavaliūnienei, klasės auklėtojai: „...aš savo auklėtojai Onai Kavaliūnienei ir į amžinuosius namus iškeliauosiam mokytojui Vaciumi Kavaliūnui pinu kuo šviesiausios atminties, pagarbos, dėkingumo ir šlovės vainiką.“ („Dirva“, 1999.V.11).

Vacio Kavaliūno raštai – romanai, monografijos, novelės, literatūrinė kritika – mums ir šiandien yra aktualūs. Jo romanų veikėjų charakteriai perpinti meilės, netekties, ilgesio temomis; jo novelės – šių temų atspindžiai, jo literatūrinė kritika – tiek prancūzų, tiek lietuvių literatūros – filosofiniai apmąstymai žmogaus likimo klausimais. V. Kavaliūno raštai spindi tyra kalba, sklandžiu stiliumi ir kalbos poetiškumu. Jis puikiai valdo pasirinktą literatūrinį žanrą, ar tai būtų romanas, ar novelė. Ne be reikalo Korp! Giedros surengtose Vacio Kavaliūno pomirtinio novelių rinkinio „Šauksmas“ sutiktuvėse Clevelande savo žodyje poetas Balys Auginas pavadina jų autorių geriausiu išeivijos novelistu: „Sakyčiau, išeivijos literatūroje Kavaliūnas kaip novelistas yra geriausias. Ir turbūt net nepakankamai įvertintas [...] Vacys Kavaliūnas puikiai valdo novelės sąrangą, ir aš manyčiau, kad jis mūsų literatūroje nėra menkesnis už garsųjį XIX šimtmečio prancūzų rašytoją novelistą Guy de Maupassant [...] Kavaliūno kūriniai yra išbaigti, siužetas kondensuotas – kaip novelei būdinga“ („Draugas“, 1999 m. sausio 16 d.)

Julija Švabaitė-Gylienė, apibūdindama jo kūrybą Čikagoje, LB Švietimo atstovės Reginos Kučienės surengtose sutiktuvėse, skiria jį prie didžiųjų išeivių rašytojų: „Vacys Kavaliūnas... atsisloja šalia didžiųjų, jis įvertintas ir premijomis, ir

geru žodžiu.“ Būdamas „Dirvos“ redaktoriumi, Jonas Jasaitis susipažįsta su Vacio Kavaliūno raštais. Ir šiam rašytojui skiria redaktoriaus skiltį „Sielos atgaiva“ („Dirva“, 1998 m. lapkričio 24 d.). „Yra knygų – rašo J. Jasaitis, – kuriose... stebuklinga talento, grožio ir gėrio jėga veda paslaptingais sielos takais. Norisi vėl ir vėl gerti gėjų nektarą iš kuklės knygelės lapų, dalytis su kitais nuostabiais dvasinio gyvenimo vaizdais ir įspūdžiais.“

Vacys Kavaliūnas dažnai sakydavo, kad jokia profesija jam nepakeistų mokytojo pašaukimo ir jokie turtai jam neatstotų nė vienos jo knygos. Ir jis rašė iki paskutinės savo dienos. Išvykdamas į Amžinybę, paliko ant savo rašomojo stalo paskaitos rankraštį, kurį ruošėsi skaityti ir šviesti mokytojus bei besiruošiančius mokytojų mokytojų stovykloje Dainavoje. Ten jis jau nebenuvyko, bet savo žodžiu joje dalyvavo. Ir savo raštais jis su mumis lieka amžinai.

Vaciui Kavaliūnui išvykus iš šio pasaulio, Balys Auginas, kuris šiandien irgi jau Amžinybėje, parašė jam eilėraštį „Išskridusiam“. Šia Vacio Kavaliūno šimtmečio gimtadienio proga, kartojame poeto žodžius: Minėsimė išskridusį Tave/ Kasdie/ Nes tu buvai šios žemės/ Deganti žvaigždė...

Šiais metais taip pat minime skautininkės pedagogės Onos Vingilytės-Kavaliūnienės (1907–2000) jubiliejų. Jos gyvenimo kelias buvo nušviestas skautės darbštumu ir mokytojos idealizmu. Jos gyvenimas, kaip ir jos vyro, – paženklintas tautos istorinėmis audromis: karais ir išeivija. Baigusi Vytauto Didžiojo universitetą, ji dėstė geografiją Vilkaviškio ir Tauragės gimnazijose Lietuvoje, J. Tumo Vaižganto gimnazijoje Vokietijoje ir Vysk. M. Valančiaus lituanistinėje mokykloje Clevelande. Skautijos istorijos lapuose jai tenka pirmosios draugininkės titulas.

Su savo vyru Vaciumi užaugino tris vaikus: a.a. chemiką Arūną, literatę Jolitą ir psichologę Aldutę. 1996 m. vasarą išsipildė jos ilgai laukta svajonė. Kelioms dienoms ji sugrįžo Lietuvon. Aprašė savo kelionę: senoji Vilniaus katedroje matė Vytauto Didžiojo universiteto psichologijos profesoriaus, arkivyskupo M. Reinio bareljefą. Vaikščiojo siauromis Vilniaus gatvelėmis, gėrėsi bažnyčiomis ir jų bokštais, Kaune – po gėlėtą, vešliais medžiais apaugusią Laisvės alėją, prisimindama studentavimo dienas, dainas, šokius ir... meilę. Keliaudama į Palangą matė švelniai banguojančią Lietuvos gamtą: su ežerėliais, žaliomis pievomis, eglėmis ir pušimis bei tarp jų išskylančiais aukštais baltuojančiais beržų kamienais. Palangoje, kaip ir anais laikais, lipo per gražias kopas, jos kojos ir vėl niro į minkštą, kaip aksomas, smėlį ir į Baltijos jūros bangas. Grįždama iš Palangos aplankė Tauragę, kurios bažnyčioje susituokė ir kurioje buvo krikštijti jos vyresnieji vaikai Arūnas ir Jolita. (Jauniausioji Aldutė gimė jau Amerikoje.) Ji stabtelėjo prie buvusios gimnazijos pastato, kurioje abu su vyru dėstė. Nuvyko ir į gimtąjį Vilkaviškį. Čia ji aplankė savo Būdežerių kaimo žemes (pastatai sudegė per karą), mamytės – Onos Plečkaitytės-Vingilienės kapą, namelį Vaižganto gatvėje, kur gyveno, dėstydamas Vilkaviškio gimnazijoje, ir miesto biblioteką, kurios pastate anuo metu veikė ši gimnazija. Susitiko su buvusiu kolege Kelertiene, buvusiomis auklėtinėmis Marija Dubauskaite-Vekerotiene ir Elena Medelyte-Čepkauskiene. Sėsdama į lėktuvą ir tol-dama nuo Lietuvos, mintyse kartojo Maironio eilėles:

Lietuva mano, brangi Tėvyne,
Šalis, kur miega kapūs didvyriai...

Parengė Jolita Kavaliūnaitė